

DE BRITSE KRAAKBEWEGING, 1968-1980

Kesia Reeve

Op 1 december 1968 bezette een kleine groep daklozen en libertaire anarchisten, verenigd in de 'London Squatters Campaign', het dak van een luxueus flatgebouw in Oost-Londen om te protesteren tegen het gelijktijdig bestaan van leegstand en woningnood. Deze gebeurtenis wordt algemeen beschouwd als het begin van de Britse kraakbeweging, een beweging die in de komende vijftien jaar zou uitgroeien tot een nationale sociale beweging van tienduizenden mensen die zichzelf een huis verschaffen in leegstaande panden in het Verenigd Koninkrijk.¹ Dit was zeker niet de eerste kraakbeweging die het Verenigd Koninkrijk had gekend (er waren bewegingen na zowel de Eerste als Tweede Wereldoorlog, waar ook dakloze families en linkse politieke activisten aan deelnamen), maar wel de meest volhardende, en met parallellen in kraakbewegingen elders in Europa.

Evenals andere sociale bewegingen in deze periode was de kraakbeweging van immens sociaal en politiek belang. Veel deelnemers bekleeden vandaag de dag machtige en invloedrijke posities (in de journalistiek, de architectuur, het milieu-beheer, charitatieve instellingen, lobbygroepen, lokale en nationale politiek) en hebben de ideeën en ideologieën uit de kraakbeweging in deze beroepen met zich meegenomen. De huizen (in feite straten en gemeenschappen) die ooit op de lijst stonden om gesloopt te worden, om vervolgens plaats te maken voor wegen en flatgebouwen, staan nog steeds overeind omdat krakers de panden in de jaren zestig en zeventig bezetten. Daarmee hebben ze het uiterlijk van de lokale stedelijke omgeving en de huizenvoorraad sterk beïnvloed. Ook de woningcoöperaties en associaties die de afgelopen dertig jaar duizenden mensen hebben gehuisvest, hadden zonder de krakers van de jaren zestig en zeventig niet bestaan.

De sociale bewegingen die in de jaren zestig opkwamen – waarvan de kraakbeweging een voorbeeld is dat door onderzoekers van de sociale beweging merkwaardig genoeg vaak over het hoofd wordt gezien – leidden tot een hernieuwde belangstelling in collectieve actie onder sociale theoretici. Terwijl Amerikaanse wetenschappers hun onderzoek naar de rationaliteit van collectieve actie, kostenbaten analyses en het mobilisatieproces voortzetten, ontwikkelden hun Europese collega's zich in een opmerkelijke nieuwe richting. De opkomst van deze 'nieuwe sociale bewegingen' werd beschouwd als het product van vergevorderde kapitalistische samenlevingen en de hiermee samenhangende verschuiving in machts-

en conflictposities waarin de arbeidersbeweging minder belangrijk werd. In deze hoedanigheid werden zij verwelkomd als de nieuwe krachten van sociale verandering. Veel van dit onderzoek concentreerde zich op de vraag wat er precies 'nieuw' was – aan de hedendaagse samenleving en aan de sociale bewegingen die hieruit voortkwamen. In het bijzonder werden de culturele doelen van de nieuwe sociale bewegingen gecontrasteerd met de traditionele belangen van 'oude' sociale bewegingen, die geworteld waren in klassenongelijkheid en ongelijke toegang tot materiële goederen. Deze belangen, zo werd beargumenteerd, waren weinig relevant in een postindustriële samenleving. Het debat heeft zich inmiddels ontwikkeld en erkent dat traditionele belangen soms wel degelijk aanwezig zijn, zij het als randverschijnsel. Toch blijft het zo dat er weinig vraagetekens worden gezet bij de dominante analyse van bewegingen in de jaren zestig en zeventig. In plaats daarvan wordt gesuggereerd dat nieuwe sociale bewegingen zijn opgevolgd door een derde generatie bewegingen (globaliseringsbeweging of, in het Engels 'global justice movement'), waarin de thema's uit de traditionele klassenstrijdbewegingen soms aanwezig zijn.²

Ik ben zeker niet de eerste die er op wijst dat deze theorieën enigszins aan culturele kortzichtigheid lijden, waarbij enkele opvallende karakteristieken van hedendaagse collectieve actie buiten beschouwing worden gelaten. De kritiek op deze interpretatie van sociale bewegingen wees erop dat de thema's die kenmerkend zijn voor traditionele bewegingen, ook een belangrijke rol speelden in de nieuwe sociale bewegingen, net als dat, hoewel in mindere mate, de thema's van nieuwe sociale bewegingen een rol speelden in de oude sociale beweging. Hiermee werd gesuggereerd dat de breuk tussen 'nieuwe' en 'oude' bewegingen niet kon worden gehandhaafd.³ Dit artikel behandelt de kraakbeweging in het Verenigd Koninkrijk en laat zien dat traditionele maatschappelijke doelen en politieke actie tegen staatsinstellingen, cultureel georiënteerde belangen en praktijken naast elkaar bestaan. We zullen zien dat de kraakbeweging in al haar aspecten een nieuwe sociale beweging vormde, maar ook een politieke beweging was; ontstaan vanuit een gevoel van onrechtvaardigheid en het verlangen de materiële toestand van mensen te verbeteren (in dit geval huisvesting), en om door confrontatie met beleidsmakers en staatsinstellingen een verandering in hun leefomstandigheden en levensstandaard te bewerkstelligen.

Dit artikel is gebaseerd op diepte-interviews met 23 mensen die in de jaren zestig en zeventig kraakten of actief waren in de kraakbeweging (de interviews werden afgenomen eind jaren negentig) en een gedetailleerde analyse van 430 bronnen die tussen 1968 en 1980 door krakers werden geproduceerd. Deze documenten werden opgediept uit kleine privé-archieven van de geïnterviewden en andere contacten en bestonden uit nieuwsbrieven, pamfletten, folders, notulen van bijeenkomsten, persberichten en correspondentie. De data zijn voornamelijk op Londen betrokken, hoewel kraken over heel het Verenigd Koninkrijk plaats-

vond. Het onderzoek vond plaats gedurende vier jaar in het kader van een promotieonderzoek.

BEGRIP VAN SOCIALE BEWEGINGEN IN DE JAREN ZESTIG EN ZEVENTIG

De explosie van sociale bewegingen en protesten eind jaren zestig en begin jaren zeventig vroeg dringend om nauwkeurig empirisch onderzoek en een nieuw theoretisch raamwerk om collectieve actie te analyseren. Deze bewegingen – bijvoorbeeld de burgerrechtenbeweging, de vredesbeweging en de vrouwenbeweging – bleken kwalitatief te verschillen van iedere eerdere vorm van collectieve actie, waren in hun verspreiding zelf uniek en verleidden enkelen tot de afkondiging van de ‘movement society’.⁴ Het conceptuele apparaat van de klassieke marxistische conflictanalyse, populair onder Europese wetenschappers, werd niet langer toereikend geacht om dit schijnbaar nieuwe en aparte fenomeen te verklaren.⁵

Het was een spannende tijd voor onderzoek naar collectieve actie en sociale bewegingen en in Europa ontstond er een nieuw paradigma. De sociale bewegingen van de jaren zestig en zeventig, zo werd geopperd, waren producten van het laat-kapitalisme, een samenleving die breed werd gedefinieerd met de term ‘postindustriële’, maar die door sommige theoretici ‘complex’, ‘geprogrammeerd’ en ‘gevoerd’ werd genoemd.⁶ Wat de specifieke variaties in het paradigma ook waren, de gedeelde veronderstelling was dat de aard van productie in een post-industriële samenleving verschoven was van een fabrieksmatige productie van materiële goederen naar de technologische productie van culturele goederen via kennisindustriën zoals de massamedia, wetenschap en technologie.⁷ Deze culturele goederen, symbolische goederen genoemd, culturele grondstoffen, tekens of dominante culturele normen zijn, meer precies geformuleerd, de representaties, houdingen, mores, oriëntaties enzovoorts die geproduceerd, getransformeerd en gevormd worden door het proces van productie en distributie.⁸ In een samenleving waarin productie niet langer materieel is maar cultureel, en waarin ‘de maatschappij de culturele modellen creëert waardoor zij functioneert’, begint het traditionele conflict tussen kapitaal en arbeid aan belang in te boeten.⁹ Zoals de technologische productie van symbolische en culturele goederen de economische productie vervangt, zo zouden ook de machts- en overheersingsposities in de post-industriële samenleving naar dit domein verschuiven, evenals de bewegingen en actoren die uit waren op verandering.

Nieuwe sociale bewegingen werden dus gezien als de ‘dragere van nieuwe sociale en culturele projecten’ in een samenleving van ‘na de klassenpolitiek’, waarin hun interesses, belangen en uitdagingen zich voorbij (of weg van) de traditionele economische of klassenkwesities en grenzen ontwikkelden in de richting van de culturele sfeer. De problemen omtrent leefkwaliteit en identiteit die voortkwamen

uit het moderniseringsproces van de westerse samenleving, vervingen de nadruk op materieel gewin.¹⁰ De aard van het conflict en het strijdtoneel, zo werd beargumenteerd, hadden zich verplaatst van het traditionele klassenconflict over de onderdrukking binnen arbeidsrelaties en de werkplaats, naar een cultureel conflict dat zich richtte op 'het uitdagen van de dominante taal, de mores die informatie organiseren en sociale praktijken vormgeven'.¹¹ Bijvoorbeeld Alain Touraine, sociaalwetenschapper en vroege vertegenwoordiger van de nieuwe theorie over sociale bewegingen, interpreteerde dit als een strijd om de controle over historiciteit, over de culturele modellen waarop de samenleving draaide, terwijl de stedelijk socioloog Manuel Castells op een vergelijkbare manier suggereerde dat (stedelijke) sociale bewegingen hun eigen betekenissen tegengesteld aan de structureel dominante belangen ontwikkelden. Andere sleutelfiguren in de ontwikkeling van de nieuwe theorie over sociale bewegingen zoals Jürgen Habermas en Klaus Eder beargumenteerden dat zij 'bedreigde levensstijlen' beschermden, in gevaar gebracht door de 'kolonisatie van de levenswereld'.¹²

De sociale bewegingen van de jaren zestig en zeventig poogden op dat moment niet een nieuw type samenleving te creëren, maar eisten 'het recht op een persoonlijke levensstijl en geschiedenis' op.¹³ Praktijken als 'consciousness raising' en groepstherapie worden als voorbeeld genoemd van de manieren waarop de identiteitskwestie manifest werd.¹⁴ Op een vergelijkbare manier wijzen verschillende wetenschappers op de vrouwenbeweging als een uitdaging aan de door mannen gedomineerde levensstijlen. Thema's als arbeidsverdelingen, het kerngezin, traditionele voorstellingen van de 'vrouwelijke natuur', en als deelnemster aan de verandering van de doelen en waarden van de samenleving stonden daarbij centraal.¹⁵ Anderen, zoals de Italiaanse onderzoeker van sociale bewegingen Alberto Melucci, spreken over het recht om te 'zijn' boven het recht om te 'hebben' in de postmaterieële samenleving.¹⁶ Over deze 'nieuwe' conflictvorm is eveneens getheoretiseerd op een wijze die normatief en moreel tegenover materieel zet. Hiermee verschilt zij fundamenteel met de theorieën die conflicten over distributie en productie van materieële bronnen of goederen centraal zetten.¹⁷

Een verwijdering van de oude vormen van collectieve actie was ook zichtbaar in de organisatorische vorm en socio-politieke locatie van de nieuwe sociale bewegingen in de jaren zestig en zeventig. Zij zouden opereren volgens een veranderlijke structuur van directe participatie, die informeel was en hiërarchie schuwde.¹⁸ Met een voorkeur voor gedecentraliseerde, participerende structuren die democratischer en open zijn, werkten zij aan de basis, via los gefederaliseerde associaties die zich afkeerden van leiderschap, macht en hiërarchie.¹⁹ Nieuwe sociale bewegingen zouden zich beroepen op een 'communautaire democratische theorie tegen de hedendaagse praktijk van de competitieve elite-democratie'.²⁰ Deze organisatievorm is volgens sommigen een doel op zichzelf, een boodschap aan de rest van de samenleving over de veranderingen die men in de toekomst hoopt te bewerkstelli-

gen.²¹ Zichtbare mobilisatie is secundair aan culturele expressie en bestaat slechts kortstondig rondom een specifieke kwestie, voordat zij wegebt.²² Wanneer nieuwe sociale bewegingen zich wel mobiliseren dan zouden zij de traditionele tactieken van lobby of pressiegroep verwerpen, in ruil voor onconventionele directe actie.²³ Door zowel het gebruik van onconventionele ‘protest’-middelen als verzet door beoefening van een levensstijl zouden nieuwe sociale bewegingen bewust buiten de parameters van de gevestigde politieke systemen en institutionele raamwerken blijven en de staat en de bestaande democratische kanalen voor conflictoplossing vermijden.²⁴

In het volgende deel zullen we zien dat de Britse kraakbeweging fascinerend materiaal biedt voor de onderbouwing van dit dominante theoretische raamwerk over de nieuwe sociale bewegingen van de jaren zestig en zeventig. Dit artikel stelt echter ook dat een dergelijk raamwerk er niet in slaagt de altijd aanwezige en traditionele focus op de maatschappij te erkennen. Het raamwerk negeert het feit dat sociale en politieke actie nog steeds voortkomen uit materiële behoeften, een onbevoorrechte positie en ongelijkheid. Deze discussie komt uitgebreider aan de orde in de conclusie van het artikel.

DE BRITSE KRAAKBEWEGING: DOELEN, ORGANISATIE EN TEGENSTANDERS

Op 1 december 1968 werd, zoals eerder vermeld, het dak van een luxueus flatgebouw in Oost-Londen bezet. Tijdens Eerste Kerstdag van datzelfde jaar volgde een tweede bezetting, dit keer van een leegstaande pastorie. Bedoeld als symbolische protesten, markeerden deze bezettingen het begin van een wijdverbreide kraakbeweging in het Verenigd Koninkrijk.

Na de twee symbolische bezettingen in december 1968, begon de London Squatters Campaign lege huizen te bezetten in een wijk genaamd Ilford, in de Londense gemeente Redbridge. In totaal stonden 9000 bezittingen in Ilford op de nominatie om gesloopt te worden als onderdeel van een renovatieprogramma (het ‘Ilford Town Centre Redevelopment Plan’) en veel van deze huizen waren al ontruimd en verlaten. De eerste fase van het renovatieproject zou echter niet eerder dan in 1972 beginnen, de tweede fase zou in 1977 aanvangen. Daarbij was het Plan nog niet eens goedgekeurd (en werd het uiteindelijk verworpen).

De dakloze gezinnen binnen de London Squatters Campaign kraakten gedurende de eerste zes maanden van 1969 in totaal 17 huizen in Ilford. Dit vroeg om een nauwgezette planning, waarvan het belang uiteengezet werd door een van de mensen die actief was in de London Squatters Campaign:

‘Het was cruciaal dat we wonen in Redbridge [i.e. door middel van kraken mensen succesvol huisvesten] om momentum te krijgen. [...] Wat roept nu eer-

der directe actie op, een overwinning of een nederlaag? Wat is nu een krachtiger signaal aan mensen, aan daklozen; dat ze lezen dat de daklozen hebben gewonnen of dat ze lezen dat ze in de pan zijn gehakt?’ (Activist in de London Squatters Campaign, interview.)

Er werden vergaderingen belegd waarin plannen uiteengezet werden en de betrokkenen werden georganiseerd in comités (een arbeiderscomité, een toevoer- en transportcomité, een coördinatiecomité, enzovoorts). Sommige mensen werden belast met het vinden van een geschikte locatie om te kraken en het verkrijgen van eigendomsrecht op leegstaande bezittingen, anderen waren verantwoordelijk voor de organisatie van het transport in de nacht dat het bezit gekraakt zou worden, en weer anderen moesten materiaal verzamelen zodat er eenvoudig barricades opgericht konden worden om zichzelf te verdedigen tegen pogingen tot uitzetting. Voedsel en voorraden werden ingeslagen voor het geval dat de krakers een beleg moesten weerstaan achter de barricades en er werd gereedschap verzameld om het bezit te repareren. Cruciaal was het uitgebreide onderzoek van de krakers naar hun wettelijke positie.

In totaal werden tussen februari en juli 1969 minstens dertien dakloze gezinnen ondergebracht in de zeventien gekraakte panden. Een familie, een stel en hun zeven kinderen, was al twaalf jaar dakloos. Na een reeks van gewelddadige uitzettingen, waarvoor de lokale raad zwaar door de media en het publiek werd bekritiseerd, kwam een formele overeenkomst tot stand waarin de deelraad van Redbridge aan de dakloze families een tijdelijke vergunning voor de leegstaande bezittingen verleende.²⁵ De activisten die betrokken waren bij de London Squatters Campaign (i.e. degenen die dakloze families hielpen met de bezetting en verdediging van de gekraakte huizen en sterk betrokken waren bij campagnes, maar niet zelf in de kraakpanden woonden) begonnen banden te ontwikkelen en campagne te voeren met dakloze gezinnen in andere Londense wijken. Daar werden gelijksoortige overeenkomsten gesloten.

In de maanden die volgden op de eerste protestbezettingen door de London Squatters Campaign waren het voornamelijk dakloze gezinnen die zichzelf huisvestten door te kraken, maar groeiende aantallen alleenstaande mensen (meestal, maar niet uitsluitend, jongeren) volgden hun voorbeeld. Particuliere woningen waren eind jaren zestig duur en schaars, met name in Londen, en sociale woningbouw was enkel beschikbaar voor gezinnen met kinderen, waardoor veel alleenstaanden in dringende woningnood kwamen. Kraken verschaftte alleenstaanden dus een onderkomen waar zij anders geen kans op maakten. Ook werden velen tot het kraken aangetrokken vanwege de geboden levensstijl – de mogelijkheid tot het leven in een commune en het ontdekken van alternatieve levenswijzen. Aanvankelijk werd dit beschouwd als een golf van wat toen ‘hippie kraken’ werden genoemd: groepen jonge mensen die grote panden bezetten om deze als com-

munes te gebruiken. Het bekendste voorbeeld hiervan begon op 15 september 1969 toen een groep van meer dan honderd jongeren, die zichzelf de 'London Street Commune' noemden, een leegstaand herenhuis met vijftig kamers bezette in een blakend deel van het Londense Hyde Park.²⁶ Dit markeerde het begin van een verandering in de mediaverslagen en de publieke opinie – die beide tot dan toe over het algemeen sympathiek tegenover de kraakcampagnes hadden gestaan. Vanaf nu werd er steeds meer een onderscheid gemaakt tussen de krakers die het 'verdienden' en zij die het 'niet verdienden', een dichotomie die, in de vijftien jaar dat kraken in het Verenigd Koninkrijk plaatsvond en zichtbaar was, bleef bestaan. Dit komt tot uitdrukking in het volgende citaat uit een nationale krant:

'Onder de echt dakloze mensen die hun toevlucht zochten tot kraken als een wanhopige laatste uitvlucht, bevindt zich een nieuw leger van parasieten. De benarde toestand van de werkelijk daklozen die lang leegstaande huizen bezetten, vraagt om sympathie. De parasitaire krakers verdienen dit niet.'²⁷

Het is interessant dat gelijksoortige gevoelens ook door sommige krakers werden geuit. De krakers die als belangrijkste doel hadden hun zekerheid (of dat van andere dakloze mensen) van huisvesting en leefomstandigheden zo snel mogelijk te verhogen, steunden op de samenwerking met de lokale autoriteiten die op hun beurt vertrouwden op een zekere publieke steun en sympathie. De London Squatters Campaign vaardigde een verklaring uit waarin onderscheid werd gemaakt tussen mensen die kraakten in reactie op de woningnood (beschreven als 'serieuze' krakers) en degenen die slechts 'zichzelf vermaakten'. De verklaring luidde:

'Degenen van ons die opkomen voor de rechten van daklozen en slecht behuizen, zijn eropuit de samenleving te veranderen en te verbeteren, niet om onszelf te vermaken. Het is niet onze bedoeling het huidige koor van anti-hippie geluiden te versterken, maar wij willen het verschil tussen de twee benadrukken.'²⁸

Sommige leden van de London Squatters Campaign hebben later hun visie herzien, suggererend dat het onderscheid in vele opzichten onjuist was. Zoals iemand in een interview uit 1997 verklaarde:

'We waren behoorlijk veroordelend... Ik denk dat het verschrikkelijk was. We hadden moeten zeggen dat deze mensen ook dakloze jonge mensen waren en dat we hun handelen begrepen. We hoeven het niet met al hun acties eens te zijn, want sommige waren verdraaid dom... maar dat is niet hetzelfde als veroordelen wat zij deden... je kan andere mensen die voor een betere manier van leven vechten niet veroordelen, en wij deden het. En het was fout' (Lid van de London Squatters Campaign, interview.)

Gedurende het volgende decennium kregen de meeste Londense wijken en steden in het Verenigd Koninkrijk te maken met kraakacties. Er waren altijd al individuele huishoudens die geïsoleerde bezittingen kraakten, maar nu kraakten groepen mensen (families, alleenstaanden, éénuoudergezinnen, jong en oud) *en masse*. Er ontstonden krakersgemeenschappen in lege straten of flatgebouwen die waren overgenomen van hun bewoners, wachtend op renovatie of wegenbouwprojecten die nog niet begonnen, uitgesteld of afgelast waren. Zo was bijvoorbeeld een lange straat met grote Victoriaanse rijtjeshuizen (Elgin Avenue, in een wijk genaamd Maida Hill in de Londense gemeente van Westminster) tussen 1972 en 1975 het onderkomen van honderden krakers. De gemeenteraad was eind jaren zestig begonnen de bezittingen te verwerven,²⁹ met het plan de rijtjeshuizen te slopen en nieuwe flatgebouwen neer te zetten. In 1971 waren alle huizen ontruimd maar de renovatiewerkzaamheden nog niet begonnen, waardoor er een straat met lege huizen overbleef. Op dezelfde manier bezetten krakers tussen ongeveer 1973 en 1978 rijtjeshuizen en verschillende winkels in vijf aangrenzende straten in een wijk genaamd Finsbury Park, in de Londense gemeente Islington. In 1971 markeerde de deelraad van Islington het kleine afgesloten gebied van Finsbury Park (dat uit ongeveer 220 huizen bestond) als 'Housing Redevelopment Area' en begon deze de huizen te verwerven en het gebied van bewoners te ontdoen. Het renovatieplan voor het gebied omvatte enkele flatgebouwen, wat open ruimte en een autopark. Dit zijn slechts twee van de honderden voorbeelden van krakersgemeenschappen die in de jaren zeventig in het Verenigd Koninkrijk bloeiden.

Dit was de erfenis van het Britse huisvestingsbeleid in de jaren zestig, waarbij de nadruk lag op grootschalige renovatie (de sloop van stroken huizen om plaats te maken voor nieuwe woonwijken en flats), waardoor een geografische concentratie van leegstaande huizen ontstond. De beschikbaarheid van leegstaande panden is een voorwaarde voor kraken en de concentratie van lege huizen houdt het in stand: het ontruimen van twintig huishoudens die naast elkaar leven is moeilijker dan het ontruimen van één huis. Fysiek en juridisch verzet tegen ontruiming is moeilijker alleen, dan met de hulp en steun van honderd andere mensen. Een kritische massa biedt het vermogen tot organisatie en mobilisatie, en deze kritische massa van krakers werd bevorderd door de geografische concentratie van leegstaande huizen in het Verenigd Koninkrijk (en in het bijzonder in Londen) eind jaren zestig.

Het bevorderde eveneens de ontwikkeling van bloeiende gemeenschappen. Wanneer krakers zich niet verdedigden tegen uitzetting of campagne voerden tegen lokale en nationale huisvestingspolitiek en -praktijken, waren zij bezig met het opzetten van lokale ondernemingen (reformwinkels en cafés waren gemeengoed in kraakpanden en werden gewoonlijk beheerd als coöperaties), het repareren en onderhouden van de gekraakte panden, het organiseren van culturele acti-

viteiten en vrijetijdsbesteding, en experimenteren met alternatieve levensvormen. De volgende passage uit een nieuwsbrief van krakers beschrijft enkele van deze activiteiten:

‘Een jaar geleden was 27 Fonthill Road een oude winkel die drie keer door de gemeenteraad was leeggehaald. Sommige mensen besloten het pand weer op te eisen. Ze hadden veel plezier in het opruimen van de rotzooi, het repareren van de daken, het loodgieterswerk en schilderen. Toen, op een dag in maart, haalden ze de golfplaten naar beneden en scheen de zon naar binnen. Er was een rommelmarkt en een poppenkast.

Destijds wilden mensen dat het een café werd, dus dat werd het. [...] De eerste verdieping werd zo nu en dan gebruikt voor feesten met live muziek. [...] Ook hadden we daar bijeenkomsten en maaltijden.

Op zondag hadden we daar een vergadering en mensen besloten samen te komen... om informatie over kraken in de omgeving te verzamelen... en om deze informatie in een soort van presenteerbare vorm te gieten zodat het café als informatiecentrum kon worden gebruikt.

We zijn gewoon de plek ‘The Caf’ te noemen, maar dat is het niet; het is een ruimte die voor iedereen beschikbaar is en waarmee geëxperimenteerd kan worden... kom op donderdag langs met gereedschappen, verf, gordijnen, ideeën, muziekinstrumenten, taart, informatie, thee, linoleum, vloerkleden en dingen waarmee je de plek kan verwarmen.’³⁰

Bevrijd van de beperkingen van conventionele manieren om bezittingen te gebruiken en de hiermee gepaard gaande machtsrelaties, creëerden zij alternatieven tegenover de dominante ideeën over huishouden, familie, werk, relaties, huis, ruimte en veel meer. Gemeenschapsdenken en samenwerking waren prominente thema’s binnen de beweging en innovatie was wijd verspreid. Grote huishoudens waren kenmerkend en bestonden uit groepen alleenstaanden, paren en kinderen die zichzelf soms definieerden als gezin en meestal zagen als één huishouden. De huizen werden aangepast en opnieuw vormgegeven om aan culturele behoeftes te voldoen, bijvoorbeeld door grote gemeenschapsruimtes te creëren waardoor huishoudens zich vrij van het ene naar het andere huis konden verplaatsen (bijvoorbeeld door deuren in de scheidingsmuren tussen enkele rijtjeshuizen te plaatsen) zodat het idee van een privé-domein werd verlaten en er ruimte gecreëerd werd voor muziek, meditatie, reparatie van motorfietsen en andere niet huiselijke activiteiten. Kinderopvang was in sommige kraakpanden een collectieve verantwoordelijkheid, gedeeld door alle leden ongeacht biologisch ouderschap, en seksuele relaties waren soms onvast. Sommige krakers probeerden zonder geld te leven, en in plaats daarvan gebruik te maken van ruilsystemen, en in één gebied werd een ficesysteem voor arbeid ontwikkeld, waarbij fiches werden uitgekeerd voor het

werk dat verricht was ten behoeve van de gemeenschap (zoals het oprichten van barricades, reparaties aan huizen, productie van folders) die ingewisseld konden worden voor maaltijden in het lokale, door krakers bestuurde café.

Sommige kraakpanden was een kort leven beschoren, maar andere panden werden voor jaren bezet. Een rij huizen in Brixton (Zuid-Londen) werd bijvoorbeeld voor het eerst gekraakt begin jaren zeventig en pas in 2005 ontruimd.

De krakers hadden het voornamelijk gemunt op leegstaande panden die beheerd werden door de lokale autoriteiten, in plaats van huizen in particulier eigendom.³¹ Dit was vooral om pragmatische redenen, want deze kraken hielden meestal langer stand: lokale autoriteiten waren verplicht volgens de wet te handelen en dus was een snelle illegale uitzetting minder waarschijnlijk (maar zeker niet onmogelijk, zoals de eerste krakers in Redbridge tegen een hoge prijs ondervonden) en een lange rechtsgang leverde de krakers meer tijd op.³² Krakers deden hierom alles wat in hun macht lag om de rechtsgang te verlengen, bijvoorbeeld door uitstel aan te vragen op grond van juridische formaliteiten zoals het argument dat de lokale autoriteiten hadden nagelaten 'redelijke stappen' te ondernemen om de namen van alle bezetters vast te stellen, een handeling die op een bepaald moment wettelijk verplicht was. Ook de tactiek kraakpanden onderling te ruilen zodra de 'Possession Order' was uitgevaardigd, zodat de namen op de Possession Orders niet langer op dat adres woonden en het bevel ongeldig werd, was wijdverbreid. Krakers gingen zelfs zover lokale politici te dagvaarden om de zaken te vertragen. Maar er was eveneens een politiek doel. Lokale autoriteiten werden schuldig geacht aan de creatie van, of het laten bestaan van, de woningnood die kraken noodzakelijk maakte. In de context van een welvaartsstaat droegen de lokale autoriteiten, en niet de particuliere bezitters, verantwoordelijkheid tegenover dakloze mensen en dienden zij ervoor te zorgen dat aan de materiële basisbehoeften werd voldaan. Het kraken van panden in bezit van de lokale autoriteiten was dus een vorm van protest, een manier om het falen van de staat te benadrukken en om te laten zien dat de beschikbare leegstaande panden een prima thuis konden bieden.

Er vond een verbreiding van krakers'organisaties' of -groepen plaats, vaak georganiseerd op geografische basis en op lokaal niveau, waarbij over het algemeen de naam van de straat, wijk of gemeente werd overgenomen (Villa Road Squatters, Finsbury Park Squatters en dergelijke). Deze lokale groepen, die meestal één- of tweewekelijks bijeenkwamen, planden en organiseerden protesten, maar ook sociale en gemeenschappelijke activiteiten. Veel groepen maakten lokale krakersnieuwsbrieven met informatie, updates van campagnes, polemieken en in sommige gevallen creatieve kopij zoals poëzie. Verschillende groepen openden een kantoor (altijd een kraakpand) dat als hoofdkwartier van de lokale groep kon dienen. Er werden eveneens pogingen gedaan om de krakers op stedelijk niveau samen te brengen, om nieuws en informatie uit te wisselen, communicatie tussen de groepen aan de gang te houden, steun te bieden en krijgen, en om campagnes

van stedelijk of nationaal belang voor te bereiden. Dit netwerk van groepen manifesteerde zich breed in de publicatie van folders, nieuwsbrieven, campagnemateriaal en dergelijke en was het belangrijkste middel tot communicatie en mobilisatie. De verbale en geschreven informatie-uitwisseling die door deze netwerken werd bevorderd, bood krakers in de hele stad de mogelijkheid snel te mobiliseren om bijvoorbeeld een huis of straat van krakers te helpen verdedigen tegen uitzetting (krakers waren experts in het oprichten van barricades en fysiek verzet tegen deurwaarders). Het was eveneens van belang voor de handhaving en bevordering van kraakacties: veel kraakgroepen hielden lijsten bij van leegstaande panden en gaven deze informatie door aan mensen die onderdak zochten of bedreigd werden met ontruiming. De kantoren van de kraakgroepen functioneerden ook als aanloophaven voor mensen die op zoek waren naar een andere verblijfplaats.

Naast deze lokaal gevestigde kraakgroepen waren er andere groepen, meer specifiek betrokken bij een campagne of kwestie, die tijdelijk actief waren en leden vanuit verschillende steden aantrokken (en in sommige gevallen zelfs landelijk waren). Zo was er bijvoorbeeld een ‘anti-plunder campagne’, die protesteerde tegen het beleid van sommige lokale autoriteiten om leegstaande panden onbewoonbaar te maken door, bijvoorbeeld, beton in de riolering te storten en de trappen te verwijderen om krakers af te schrikken.

Meestal werkten krakersgroepen met losse participatiestructuren, gedreven door een algemene communautaire ideologie waarin de nadruk werd gelegd op controle en decentralisatie van de gemeenschap. Bijeenkomsten kenden vaak zeer weinig formaliteiten (agenda’s, stemmen en voorzitten werden soms verworpen als te autoritair) en moedigden een actieve deelname door iedereen aan. De algemene opvatting was dat bestaande democratische processen faalden en directe participatie werd gezien als de oplossing voor een bureaucratische staat die niet de mensen en hun behoeften centraal stelde. Dergelijke organisatorische structuren waren zeker ideologisch gemotiveerd, zoals uit de volgende commentaren blijkt:

‘De enige echte uitdaging aan de politieke structuur is de mobilisatie van grote groepen mensen. [...] Je kunt de politiek niet uitdagen door te bouwen op een massabeweging die noch massa is noch beweegt. [...] De enige manier om de samenleving te veranderen is door mensen erbij te betrekken. [...] Wanneer je een voorhoedepartij en leiderschap wilt en dus vervolgens een andere autoritaire klik wilt aanstellen, zo zij het. Wanneer je een participatiedemocratie wilt, dan kun je deze enkel bereiken door miljoenen mensen bij de actie te betrekken.’ (Activistische kraker, interview.)

‘Actie ontwikkelt zich vanuit de basis omhoog. [...] Geen leiders, en dus geen afgevaardigden, geen dwang van anderen en dus geen stemming, mensen nemen hun eigen beslissingen, decentralisatie, geen centralisatie. Constant

veranderende, ontwikkelende organisatie, bespreken van problemen tot een consensus ontstaat. [...] Centralisme is onderdrukkend omdat het de basis de controle ontnemt terwijl aan de basis de belangrijkste acties geschieden.³³

De organisatorische vorm wordt dus een uitdrukking van een politieke ideologie, en anarchistische en libertaire politieke tendensen waren zeker aanwezig onder de krakers uit de jaren zestig en zeventig. Enige weerstand kwam van marxistische (in het bijzonder trotskistische) krakers die delegatiestructuren in de Londense krakersorganisaties probeerden te introduceren en de beweging wilden centraliseren. Gedreven door het idee dat dit de effectiefste manier was om een gecentraliseerde staat te verslaan, maar ook dat doelen sneller konden worden bereikt, stuitten deze pogingen meestal op verzet en kregen zij nooit een voet aan de grond.

In de meeste gemeenschappen speelden de lokale autoriteiten de hoofdrol voor de krakers. Zoals kon worden verwacht was de relatie tussen krakers en de lokale autoriteiten, wiens bezittingen zij bezet hielden, meestal lastig. Naast de bezetting van hun panden begonnen de krakers bovendien campagnes tegen de plannen, het beleid, de competenties, administratie en praktijken van de lokale autoriteiten. Net zoals zij zich lokaal organiseerden en vestigden, richtten zij hun inspanningen op dit lokale onderdeel van het politieke systeem. Krakers lobbyden, demonstreerden, verstoorden raadsvergaderingen, schreven brieven, boden petitie aan, vaardigden persberichten uit en informeerden het publiek met folders om de incompetentie van de raad 'aan te tonen' (bijvoorbeeld door openbaarmaking van het aantal leegstaande panden in bezit van de lokale autoriteiten alsook het aantal dakloze mensen dat wachtte op huisvesting in de gemeente). De lokale autoriteiten moesten iedere vorm van protest incasseren, van directe actie tot traditionele groepsdruk.

De reactie van de lokale autoriteiten op het kraken varieerde van gewelddadige repressie (zoals tijdens illegale uitzettingen) tot preventie (met middelen zoals het 'plunderen'), van legale en illegale sancties (weigering van de toevoer van gas, water en elektriciteit, van onderwijsmogelijkheden, van inzameling van vuilnis, van toegang tot de bibliotheek) tot samenwerking (zoals het verlenen van een tijdelijke vergunning tot bewoning van leegstaande panden door krakers, zichzelf als woningcoöperatie of associatie bestempelend).

Af en toe gaven de lokale autoriteiten zich schijnbaar geheel gewonnen, hoewel het discutabel is in hoeverre dit de 'overwinning' was die de krakers voldaan opeisten. Bijvoorbeeld in 1977 maakte de gemeenteraad van Londen, de Greater London Council (GLC), bekend amnestie te verlenen aan alle krakers die bezittingen van de GLC hadden bezet.³⁴ De GLC nodigde de krakers uit op te komen en zou iedereen die binnen 28 dagen reageerde een permanente gemeentewoning (of een vergunning in het kraakpand te blijven tot een permanente woning voorhanden was) aanbieden. De officiële schatting van het aantal krakers dat in

GLC-bezittingen woonde, stond op 5000 mensen die meer dan 1800 woningen bezetten. Ongeveer 1000 krakers meldden zich in de eerste twee weken voor het project aan.³⁵ Eerder al, in 1975, ging de GLC akkoord met de herhuisvesting van ongeveer 200 krakers die een straat in West-Londen bezetten (Elgin Avenue). Na de uitvaardiging van een Possession Order hadden de krakers barricades opgericht en nieuwe huisvesting geëist. Na twee dagen, op 15 oktober 1975, gaf de GLC toe en verwijderden de krakers de barricades om naar hun nieuwe onderkomens te verhuizen. Op 16 oktober werd Elgin Avenue gesloopt. Het was voor de krakers van Elgin Avenue helder dat zij de strijd gewonnen hadden, zoals de volgende passage uit een folder gemaakt door de Elgin Avenue Squatters duidelijk maakt:

‘DE 200 KRAKERS VAN ELGIN AV KREGEN VAN GLC VOOR IEDEREEN NIEUWE HUISVESTING. Dit laat zien dat de Raden gedwongen kunnen worden te leveren wat ze zouden moeten leveren. Dit bewijst dat de ‘huisvestingslijst’ van de Raad een verplichtingstruc is. Er zijn genoeg lege huizen en bouwmaterialen om iedereen nu een fatsoenlijk onderkomen te geven.’³⁶

Door sommige krakers als grote overwinningen binnengehaald, waren anderen negatiever over iedere afloop die resulteerde in de verdeling van de gemeenschap, het einde van kraken, of de sloop van huizen. Daarom sprak een kraker in behoorlijke sceptische bewoordingen over de ‘overwinning’ in Elgin Avenue:

‘Het slot van Elgin Avenue was dat iedereen een nieuw onderkomen kreeg, maar waar werden zij gehuisvest? Ze werden verhuisd naar die grote GLC woonwijken. [...] Mensen raakten verspreid. Onze richtlijn was: dit zijn onze huizen, schop ons er niet uit. [...] Omdat er iets van een gemeenschap was, en er was het Café en de reformvoedselcoöp. Ik bedoel: het was een uitermate creatieve plek.’ (Kraker, interview.)

Terwijl krakers in Elgin Avenue eisten dat de lokale autoriteiten iedereen een nieuw onderkomen zouden bieden, verzetten de krakers in een straat in Zuid-Londen zich, om dezelfde reden, tegen dit aanbod. Hun nieuwsbrief lichte toe:

‘De Raad heeft plotseling aangekondigd dat zij zouden overwegen ons onder bepaalde voorwaarden te herhuisvesten. [Ze] proberen te peilen hoe wij reageren op het idee van individuele, en niet-collectieve herhuisvesting. We hoeven er geen woorden aan vuil te maken: dit leverde een koude reactie op.’³⁷

De amnestie door de GLC werd met gelijke scepsis ontvangen. Volgens George Tremlett, de politicus verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid, was de amnestie onderdeel van een massa nieuwe huisvestingsinitiatieven die ontworpen

waren om de bezittingen van de lokale autoriteiten beter te benutten. In zijn boek legt hij uit dat door krakers te huisvesten in moeilijk te verhuren accommodaties (i.e. panden die voortdurend afgewezen worden door gegadigden voor sociale huisvesting) de door hen gekraakte panden vrijkomen voor andere doeleinden.³⁸ Krakers gaven echter een heel andere verklaring van de beweegredenen tot de amnestie van de GLC. De algemene consensus was dat de GLC, geconfronteerd met duizenden krakers in hun panden en zonder de middelen hen individueel uit te zetten, besloot 'met een schone lei te beginnen' en aan het kraken een eind te maken door de huisvestingsstatus van de betrokkenen te erkennen. Bijvoorbeeld:

'Ik denk dat het een pragmatisch besluit was. Het was mogelijk geweest ... hen allemaal te ontruimen, maar tegen een hoge prijs. [...] Het was veel gemakkelijker en dus pragmatisch om iedereen vergunningen of huurcontracten te geven en hun positie te erkennen om er daarmee hopelijk een punt achter te zetten.' (Kraker, interview.)

'Het verlenen van amnestie zou het krakersprobleem oplossen. Maar na de amnestie zou er een streng beleid worden gevoerd en iedereen die kraakte zou de wet volledig over zich heen krijgen.' (Kraker, interview.)

Desondanks maakten een paar duizend krakers gebruik van de amnestie en werden aldus huurders bij de GLC. De meningsverschillen over de vraag of het verkrijgen van contracten van lokale autoriteiten een overwinning of een nederlaag betekende, weerspiegelden de verschillende (alhoewel niet incongruente) prioriteiten en doelen van de deelnemers in de kraakbeweging, en van de lokale krakersgroepen waartoe zij behoorden. Veel krakersgemeenschappen namen deel aan een actieve campagne met een vastgesteld doel of eis (of verscheidene, soms verschuivende doelen en eisen). Voor sommigen was het prioriteit huizen te redden van de sloop en wijken te redden van de algehele renovatie die een centraal kenmerk van het Britse huisvestingsbeleid in de jaren zestig was (tijdens de jaren zestig werden veel wijken vernietigd en vervangen door moderne woonwijken en flatgebouwen). Anderen lobbyden bij de lokale autoriteiten om ze ertoe aan te zetten beter gebruik te maken van de leegstaande gemeentepanden, bijvoorbeeld door er dakloze gezinnen te huisvesten. In deze gevallen zouden krakers grif hun huizen hebben afgestaan om mogelijk te maken dat deze gesaneerd of aan dakloze families toegewezen werden. Sommigen, zoals de krakers in Elgin Avenue, streden voor het doel dat de lokale autoriteiten de verantwoordelijkheid zouden nemen voor de behoefte aan huisvesting van lokale mensen (belangrijk: inclusief alleenstaanden) en het aanbod van individuele herhuisvesting beantwoordde aan deze wens. In andere gebieden lag de aantrekkingskracht van het kraken juist in

de geboden autonomie en wilden krakers het huis waarin zij leefden behouden, de gemeenschappen die zij hadden opgericht handhaven en dus doorgaan met kraken. Zoals een kraker toelichtte:

‘Voor mij persoonlijk was bovenal het gemeenschapsaspect belangrijk, dus als de raad me een kamer op de 19e verdieping van een flatgebouw had aangeboden, was ik absoluut niet geïnteresseerd geweest. [...] Want het ging om het idee van daar te leven, in een andere situatie, en een organische gemeenschap te vormen.’ (Kraker, interview.)

Maar krakers werden ook erkend zodra zij vergunningen of huurcontracten kregen aangeboden, of wanneer zij hun eigen woningcoöperaties vormden (waarbij zij bouwden op de huisvesting die hen door de lokale autoriteiten werd geboden en de verschillende regels en wetten die door de gemeente werden gesteld naleefden). De positie van de krakers verschoof van een situatie waarin zij de welvaarts- en beleidsinstellingen confronteerden en waarin mensen onafhankelijk van deze instituties hun eigen huisvesting verzorgden, naar een plaats binnen de verzorgingsstaat. De machtsrelatie tussen de leverancier (landheer) en de ontvanger (huurder of vergunninghouder) was hersteld. Met andere woorden, schijnbare concessies zoals de amnestie van de GLC kunnen worden geïnterpreteerd als een poging van de staat om met de beweging samen te werken of deze te verdelen. Een kraakbeweging houdt per definitie op te bestaan zodra de deelnemers niet langer kraken en verspreiding (i.e. door individuele herhuisvesting) zorgt voor de fragmentatie van de kritische massa. Dit bemoeilijkt namelijk de lokale organisatie die zo belangrijk was voor de voortdurende kracht en het succes van de beweging.

Krakers erkenden dit feit maar hadden te maken met paradoxen en dilemma's: als zij, bijvoorbeeld, streden voor 'fatsoenlijke behuizing voor iedereen', of opdat de lokale autoriteiten hun leegstaande panden zouden gebruiken om mensen op de wachtlijst te huisvesten, of opdat de huizen in plaats van gesloopt gesaneerd werden, dan kon men zich onmogelijk verzetten wanneer de lokale autoriteit haar bezit juist voor deze doelen beschikbaar stelde, zeker wanneer deze ook nog eens bestemd bleek om de onthuisden onderdak te verschaffen. Maar dit liet minder panden over om te kraken, wat een geïnterviewde kraker de uitspraak ontlokte dat 'wij eigenlijk streden voor onze eigen ondergang'.

Sommige kraakgemeenschappen richtten woningcoöperaties op en de discussies die tijdens dit proces plaatsvonden zijn eveneens illustratief voor deze dilemma's. Bewust van het feit dat de oprichting van een woningcoöperatie hun positie zou legitimeren en de beweging zou verzwakken (of beëindigen), aarzelden de krakers. Maar zij konden zich niet voor eeuwig tegen uitzetting verzetten en hun eisen werden steeds minder houdbaar (bijvoorbeeld omdat de lokale autoriteit nu hun leegstaande panden wilde saneren), dus het was prioriteit om de gemeen-

schap die zij hadden opgebouwd in stand te houden. Een kraker, en grondlegger van de Finsbury Park Housing Co-op (actief tot op de dag van vandaag) in Noord-Londen, lichtte toe:

‘Het was een teken aan de wand, nietwaar? Daarom riepen we op een dag een vergadering bijeen en ik stond op en zei: “Verderop in St. Agnes Place hebben ze een huisvestingscoöp opgericht, waarom gaan we er niet kijken om te zien of we hetzelfde kunnen doen.” [...] De dagen waarin je zomaar Finsbury Park kon binnenlopen om een huis te kraken, waren voorbij. Op een bepaalde manier ging het, in die tijd, om de vraag hoe die gemeenschap te bewaren. [...] Wat we wilden was als gemeenschap in Finsbury Park blijven [...] zodat we misschien niet in dezelfde huizen, maar wel in hetzelfde gebied zouden eindigen, [...] en het net zo zou zijn als kraken en we door konden gaan met dezelfde manier van leven.’ (Kraker, interview.)

Begin jaren '80 had er echter een waarneembare neergang van de zichtbare en actieve kraakbeweging plaatsgevonden. Veel van de gemeenschappen die in de jaren zeventig waren ontstaan, waren niet langer zichtbaar en in de straten en flatgebouwen die eens het onderkomen waren van honderden krakers was de ‘normale toestand’ hersteld. Sommige bezittingen waren volgens het oorspronkelijke plan gesloopt, andere waren gesaneerd. De kritische massa die de kraakbeweging in stand had gehouden, verdween. Een verbeterd beheer van leegstaande panden had de mogelijkheden tot kraken verkleind en veel van de deelnemers aan de beweging waren elders gemeentelijke huurcontracten aangegaan of bleven in hetzelfde gebied, maar dan als vergunninghouders of huurders via een woningcoöperatie. Daarbij was er een nieuwe wetgeving van kracht geworden die de lokale autoriteiten verplichtte woonruimte te bieden aan specifieke groepen daklozen, waarbij de toegang tot sociale woningbouw verbeterd werd. Hoewel de kraakbeweging in het Verenigd Koninkrijk tanende was, bleven veel krakers politiek actief en richtten zij hun aandacht op andere campagnes, bewegingen en kwesties zoals het feminisme, de ecologie, rechten van homo's en lesbiennes en anti-racisme. De beweging van woningbouwcoöperaties won aan kracht toen ex-krakers zich inspanden voor deze innovatieve manier om behoeftigen goedkope huisvesting aan te bieden. Veel van de woningbouwcoöperaties die uit de as van de kraakbeweging verrezen, zijn tot op de dag van vandaag actief en hebben duizenden mensen betaalbare accommodatie verschaft.

CONCLUSIE: DE MAATSCHAPPELIJKE DOELEN VAN EEN NIEUWE SOCIALE BEWEGING

De dominante traditie in de Europese theorie van sociale bewegingen, zoals eerder in dit artikel geschetst, verwerpt een conceptualisering van nieuwe sociale bewegingen als organisatoren van collectieve actie gericht op het afdwingen van verbeteringen in de materiële omstandigheden, of als praktische oplossing voor individuele problemen. Kraakbewegingen hebben weinig aandacht gekregen van de theoretici van de nieuwe sociale beweging, maar in deze context zou kraken ook niet opgevat worden als manier om (persoonlijke of collectieve) woningnood op te lossen, of als de poging van mensen om het sociale huizenaanbod te verbeteren tegenover het falen van de staat of de markt, waarmee zij tegemoet konden komen aan basale maatschappelijke behoeftes. Er zou zonder twijfel grote belangstelling zijn voor de alternatieve levenswijzen zoals die door de kraakbewegingen in het Verenigd Koninkrijk zijn ontwikkeld en uitgeoefend en hun keuze voor een ideologisch gemotiveerde, niet-hiërarchische organisatievorm. Het kraken zelf zou eerder geïnterpreteerd worden in termen van mogelijkheden tot alternatieve pacht, onafhankelijk van staat en markt en vrij van de belemmeringen van de machtsrelaties tussen huurder en verhuurder (of tussen koper en verkoper), dan als een noodzakelijkheid die voortkomt uit de beperkte toegang tot erkende systemen van huur en woningfinanciering. De socioloog Jürgen Habermas beschrijft de doeleinden van en conflicten binnen de nieuwe sociale bewegingen daarom in de volgende termen:

‘De vraag is op welke manier bedreigde leefstijlen moeten worden verdedigd of hersteld, of hoe de hervormde leefstijlen in praktijk moeten worden gebracht. Kortom: nieuwe conflicten worden niet veroorzaakt door het probleem van verdeling, maar hebben betrekking op de grammatica van levensvormen.’³⁹

Natuurlijk was de Britse kraakbeweging op veel manieren de belichaming van alles wat aan de sociale bewegingen van de jaren zestig en zeventig werd toegeschreven. Deelnemers zagen kraken expliciet als een middel om culturele normen ter discussie te stellen en alternatieven te ontwikkelen: door het traditionele systeem voor toekenning van de huizen aan de kaak te stellen, een huis niet als puur functionele maar als culturele ruimte te definiëren, de traditionele concepten van het erkende ‘huishouden’ opnieuw in te vullen, door in een gemeenschap te leven en samen te werken, en door zich zelfstandig onderdak te verschaffen. De beweging opereerde via een netwerk van los georganiseerde groepen waarin de nadruk werd gelegd op decentralisatie en directe participatie, in tegenstelling tot de bureaucratische procedures en structuren binnen de vertegenwoordigende democratie.⁴⁰ Men prefereerde horizontale structuren en libertarisme en er wer-

den bewuste pogingen gedaan om hiërarchie te vermijden, zelfs ten koste van praktische en strategische voordelen.⁴¹

De kraakbeweging was echter onmiskenbaar een beweging ten behoeve van huisvesting, die (naast andere prioriteiten) maatschappelijke doelen nastreefde zoals ‘fatsoenlijke behuizing voor iedereen’, een bekend refrein in het campagne-materiaal en de eisen van de Britse kraakbeweging. De beweging ontstond vanuit een huisvestingscrisis, verschaftte onderdak aan mensen in vaak dringende woningnood, en haar behoorlijk succesvolle campagnes vroegen om optreden dat de woningnood verzachtte. Het was een beweging die was aangewakkerd door en betrokken was bij het probleem van verdeling, in dit geval de ongelijke verdeling van een basale materiële behoefte – huisvesting.

Het zou echter niet juist zijn om te beweren dat het een arbeidersbeweging was. Dat was het niet. Maar het was evenmin exclusief een beweging bestaande uit jongeren uit de middenklasse. Wellicht is het concept van ‘huisvestingsklassen’ in deze context bruikbaar, voorzover het begrip de ongelijkheid en stratificatie in de zin van de verdeling van de (schaarse) mogelijkheden tot huisvesting omvat, alsook de verschillende toegang tot deze mogelijkheden en de relatie van mensen tot het gebruik van huizen. Dit wil niet zeggen dat veel van de krakers geen klas- en positie innamen; iemands verhouding tot de arbeidsmarkt en iemands positie op de huizenmarkt zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De positie echter van de mensen die in de jaren zestig en zeventig begonnen met kraken werd vooral gedefinieerd door hun beperkte toegang tot huisvesting, waardoor zij binnen deze context een ‘uitgezonderde sociale klasse’ vormden. De volgende citaten, afkomstig uit documenten die in de jaren zestig en zeventig door krakers zijn gemaakt, lichten een tip van de sluier op over de omvangrijke krakersliteratuur (zoals folders, nieuwsbrieven, campagnemateriaal, notulen) en accentueren de centrale positie van de woningnood in de doelen van deze kraakbeweging:

‘De anti-kraakbeweging verhult opzettelijk dat voor tienduizenden mensen kraken de enige oplossing voor de woningnood is.’⁴²

‘Krakers zijn slechts dakloze mensen die door de huizen crisis gedwongen zijn actie te ondernemen.’⁴³

‘Kraken is het bezetten van LEGE huizen door dakloze mensen die in hun dringende behoefte aan onderdak voorzien.’⁴⁴

Voor dit doel wilden de krakers onderhandelen, contacten leggen met politieke instituties en compromissen sluiten. Bijvoorbeeld, krakers die drie flatgebouwen hadden bezet in Noord-Londen, besloten één gebouw op te geven in ruil voor toestemming om in de andere twee gebouwen te blijven. Ook de woningcoöperaties

die in sommige gebieden door krakers werden opgezet, waren een compromis: krakers verlieten hun panden in ruil voor de erkenning van hun coöperatie door de lokale autoriteiten. Nieuwe sociale bewegingen zouden onderhandelingen en compromissen echter uit de weg gaan, omdat hun buiten-institutionele karakter en streven naar autonomie dit onmogelijk maakte. Ook zouden zij een zwakke onderhandelingspositie hebben, omdat zij in ruil voor gedane concessies niets te bieden hadden en dankzij hun ongestructureerde organisatievorm ook op electoraal gebied weinig konden inbrengen.⁴⁵ Maar krakers stelden eisen, onderhandelden en verkregen soms een toezegging. En zij hadden iets om over te onderhandelen, namelijk de panden die zij bezetten. De krakers in Elgin Avenue kregen een nieuw onderkomen aangeboden. De krakers in Finsbury Park vormden een woningcoöperatie. De krakers in Redbridge kregen de deelraad van Redbridge zo ver dat deze de lege panden aan dakloze gezinnen toewees.

En hoewel de kraakbeweging opereerde door middel van een netwerk van losjes georganiseerde groepen, hiërarchie schuwde en zich verzette tegen structuren die neigden naar vertegenwoordiging of autoritarisme, waren de groepsactiviteiten meestal gericht op mobilisatie voor politieke doelen. Deze netwerken maakten het mogelijk dat mobilisaties (bijvoorbeeld voor demonstraties, de verdediging tegen ontruiming of het verstoren van raadsvergaderingen) werden gepland en kwesties die met deze doelen samenhangen (toevoer van nutsvoorzieningen, kraken zonder de wet te overtreden, reparatie van nieuwe kraakpanden, informatieverschaffing over leegstaande en te kraken panden) werden besproken.

De theoretische hulpmiddelen die de sociale bewegingen van de jaren zestig en zeventig moeten verklaren, staan in een problematische verhouding tot de empirische realiteit; eigenlijk is er slechts op één vlak aansluiting. Dit – in het bijzonder de aanwezigheid van ‘oude’ praktijken en belangen in ‘nieuwe’ bewegingen – wordt met mate erkend in de literatuur over de sociale beweging, die vervolgens een beperkte verandering van de theorie voorstelt. Zo erkende bijvoorbeeld Alain Touraine eind jaren negentig de politieke inslag van nieuwe sociale bewegingen en de inherente tegenstellingen en wrijvingen van deze projecten. Maar voor Touraine was het belang dat, naast sociale en culturele vernieuwing, aan politieke actie werd toegekend een bewijs van de *zwakheid* van nieuwe sociale bewegingen, niet van hun essentie; alsof met hun politieke bezigheden de werkelijke kern van de beweging en haar potentie tot verandering verwaterden.⁴⁶ Andere wetenschappers hebben op eenzelfde manier een poging gedaan om de meer traditionele activiteiten en eisen te beschouwen zonder de culturele analyse van sociale bewegingen los te laten door de sociale beweging te analyseren op grond van haar *belangrijkste* intenties, of het *belang* van bepaalde doelen (i.e. de identiteitskwestie).⁴⁷ Beide strategieën impliceren dat elke maatschappelijke of politieke dimensie van nieuwe sociale bewegingen op de één of andere manier een kleinere rol speelt in het karakter van de beweging en het conflict waar zij in betrokken is dan de culturele

aspecten. Aanhangers van de theoretische traditie in het onderzoek naar nieuwe sociale bewegingen kunnen natuurlijk niet de traditionele materiële belangen in het hart van de nieuwe sociale beweging plaatsen. Dit wordt immers uitgesloten door de veronderstelde connectie van de sociale bewegingen uit de jaren zestig met een nieuwe fase in de ontwikkeling van het kapitalisme en het bijbehorende machtscomplex in de post-industriële samenleving. Er wordt gesuggereerd dat met de opkomst van de globaliseringsbeweging – die typerende thema's uit de klassenbeweging zou verbinden met issues binnen de nieuwe sociale beweging – traditionele klassenkwesties *opnieuw* de sociale beweging *binnendrongen*, maar deze constatering wordt niet toegepast op bewegingen in het verleden.⁴⁸

Andere interpretaties (specifiek van kraakbewegingen) verkondigen dat materiële behoeftes aan kraken een *drijfveer* verschaffen, maar dat deze door het proces van bewustwording en de ervaring van het kraken al snel verdrongen wordt door het streven naar een culturele identiteit, expressie, en het recht op vrijplaatsen.⁴⁹ Een dergelijke argumentatie zorgt ervoor dat dit specifieke aspect van een sociale beweging wordt 'weg verklaard' en in de marge wordt weggezet. De wetenschappers die wel de maatschappelijke oriëntatie binnen de kraakbeweging erkennen, doen dit door de verschillende kraakbewegingen als types in te delen. Zo oppert Hans Pruijt in zijn vergelijking tussen de kraakbeweging in New York en Amsterdam dat sommige krakers onderdeel zijn van een *huisvestingsbeweging*, die zich voornamelijk richt op het lenigen van de woningnood (en daartoe bereid is samen te werken of te institutionaliseren), terwijl anderen onderdeel zijn van een *kraakbeweging*, waar het kraken een doel op zich is en autonomie het hoogste streven.⁵⁰ Dit model biedt echter geen ruimte aan het *naast elkaar bestaan* van deze doelen en het onderscheid houdt in de Britse context geen stand. Een vluchtige blik op de Britse kraakbeweging toont twee aparte facties (of twee aparte bewegingen, zoals Pruijt suggereert): enerzijds de krakers uit de middenklasse – veelal jong en alleenstaand, op zoek naar een plek binnen een leefgemeenschap, met links-libertaire overtuigingen en op zoek naar autonomie en een culturele uitlaatklep; en anderzijds de dakloze arbeidersgezinnen die slechts een dak boven hun hoofd zochten. Bij nadere beschouwing is dit onderscheid echter veel te simplistisch en ontkent het de vele (en soms conflicterende) doelstellingen van de deelnemers aan de kraakbeweging. In de Britse context waren deze twee dimensies nauw met elkaar verbonden.

De kraakbeweging in het Verenigd Koninkrijk is zowel een 'nieuwe sociale beweging' als een beweging van materieel benadeelden, die in de context van de woningnood maatschappelijke doelen nastreeft. Dit is de tweeledige en soms tegengestelde aard van de sociale bewegingen uit de jaren zestig en zeventig, bewegingen waarin sociale voorzieningen, maatschappelijke welvaart, betrokkenheid bij (persoonlijke en collectieve) ongelijkheid en de acties van de armen en onteigenden de confrontatie aangingen en samenkwamen met aandacht voor

identiteit en levensstijl. Kraakbewegingen uit deze periode zijn interessant voor onderzoek naar sociale bewegingen, juist vanwege de centrale positie van zowel de aandacht voor de beschikbaarheid van materiële middelen als het belang dat aan identiteit en levensstijl wordt gehecht; van zowel politieke mobilisatie tegen staatsinstellingen als latente leefpraktijken die de dominante culturele denkbeelden omverwerpen; van het benaderen van staatsinstellingen om de ongelijkheid te schikken en huisvesting te verschaffen, tegelijk met het verzoek ‘met rust gelaten’ te worden om alternatieven los van de staat- en marktsystemen te ontwikkelen; en, van de vermenging van traditionele eisen binnen de arbeidersklasse (en haar leden) met het activisme van de middenklasse.

NOTEN

- 1 Er zijn geen betrouwbare statistieken (en in feite überhaupt weinig statistieken) met betrekking tot het aantal krakers in deze periode. Als grove indicatie van de verbreiding van het kraken, is geschat dat in 1975 er 50.000 krakers in Groot-Brittannië actief waren (Nick Wates en Christian Wolmer (red.), *Squatting: the real story* (Bay Leaf Books: Londen, 1980).
- 2 Michel Wieviorka, ‘After New Social Movements’ in *Social Movement Studies* jr. 4 nr. 1 (2005) 1-19; Donatella Della Porta en Mario Diani, *Social Movements: An Introduction (second edition)* (Blackwell: Maldon, Oxford en Victoria, 2006).
- 3 Vgl. bijv. Paul Bagguley, ‘Prisoners of the Beveridge Dream? The Political Mobilization of the Poor against Contemporary Welfare Regime’ in Roger Burrows en Brian Loader (red.), *Towards a Post-Fordist State?* (Macmillan: Londen, 1994) 77-94; Chris Pickvance, ‘From Urban Social Movements to Urban Movements. A Review and Introduction to a Symposium on Urban Movements’ in *International Journal of Urban and Regional research* 102-109; Gemma Edwards, ‘Habermas, Activism, and Acquiescence: Reactions to ‘Colonization’ in UK Trade Unions’ in *Social Movement Studies* 6:2, 111-130; Greg Martin, ‘Social Movements, Welfare and Social Policy. A Critical Analysis’ in *Critical Social Policy*, 21:3, 361-383.
- 4 Alberto Melucci, *Challenging Codes. Collective Action in the Information Age* (Cambridge University Press: Cambridge, 1996).
- 5 Jurgen Habermas, *Towards a Rational Society* (Heinemann: Londen 1971); Manuel Castells, *The City and the Grass Roots* (Macmillan Press: Londen 1983); Alberto Melucci, *Nomads of the Present* (Hutchinson Radius: Londen, 1989).
- 6 Melucci, *Nomads*; Alain Touraine, *The Post-Industrial Society*, (Wildwood House: Londen, 1974); Alain Touraine, ‘An Introduction to the Study of Social Movements’ in *Social Research*, jr. 52 (1985) 749-787; Jurgen Habermas, *Legitimation Crisis* (Heinemann: Londen 1976).
- 7 Alain Touraine, *Critique of Modernity* (Blackwell: Oxford en Cambridge USA, 1995); Alberto Melucci, ‘The Symbolic Challenge of New Social Movements’ in *Social Research* nr. 4 (1985) 789-815; Melucci, *Ibidem*; Ron Eyerman, ‘Modernity and Social Movements’ in: Hans Haferkamp en Neil Smelser (red.), *Social Change and Modernity* (University of California Press: Berkeley en Los Angeles 1992).
- 8 Alain Touraine, *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements* (Cambridge University Press: Cambridge, 1981); Melucci, *Nomads*.
- 9 Touraine, *Ibidem*, 25.
- 10 Alain Touraine, *Can we Live Together: Equality and Difference* (Polity Press: Oxford, 2000) 94; Ronald Inglehart, ‘Values, Ideology, and Cognitive Mobilization in New Social Movements’

- in Russell Dalton en Manfred Kuechler (red.), *Challenging the Political Order. New Social and Political Movements in Western Democracies* (Polity Press: Cambridge, 1990); Jurgen Habermas, *The Theory of Communicative Action* (Vol.2), (Polity Press: Cambridge, 1987).
- 11 Melucci, 'The Symbolic Challenge'.
 - 12 Klaus Eder, 'The "New" Social Movements. Moral Crusades, Political Pressure Groups, or Social Movements?' in *Social Research*, jr. 52 (1985) nr.4, 869-890.
 - 13 Touraine, *Critique*, p.247.
 - 14 Alan Scott A, *Ideology and the New Social Movements* (Routledge: London en New York 1995).
 - 15 Jurgen Habermas, 'New Social Movements' in *Telos*, 49 (1985) 33-37; Alain Touraine, 'An Introduction', 749-787; Castells, *The City*.
 - 16 Melucci, *Nomads*.
 - 17 Jan Pakulski, *Social Movements The Politics of Moral Protest* (Longman: Cheshire, 1991).
 - 18 Jean Cohen, 'Strategy or Identity: New Theoretical Paradigms and Contemporary Social Movements' in *Social Research* jr. 52 (1985) nr. 4, 663-716.
 - 19 Cohen, *Ibidem*; Eder, 'The "New" Social Movements', 869-890.
 - 20 Herbert Kitschelt, 'Social Movements, Political Parties and Democratic Theory', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, jr. 5 (1993) nr. 28, 13-29, 13.
 - 21 Cohen, 'Strategy or Identity', 663-716; Melucci, *Nomads*.
 - 22 Melucci, *Ibidem*.
 - 23 Jurgen Habermas, *Towards a Rational Society*; Claus Offe, 'New Social Movements. Challenging the Boundaries of Institutional Politics' in *Social Research*, jr. 52 (1985) nr. 4.
 - 24 Melucci, *Nomads*; Offe, *Ibidem*; Touraine, *The Voice*; Habermas, *The Theory*.
 - 25 Een vergunning geeft de bezetter gelegenheid het bezit te bewonen, maar biedt minder zekerheid dan andere huurvormen. Een dergelijke stap legitimeert de positie van de kraker en neemt de onzekerheid van kraken en de kans op uitzetting weg. De lokale autoriteit kan echter relatief eenvoudig weer in het bezit komen van de panden. Een dergelijke overeenkomst was in dit geval voor alle partijen bevredigend – en een aantal andere krakersgroepen ging vervolgens gelijksoortige overeenkomsten aan. Het accepteren van vergunningen bleef echter een controversiële kwestie omdat veel krakers dit als een vorm van 'samenwerking' beschouwden. Wanneer bezittingen 'tijdelijk' werden uitgegeven, betekende dit over het algemeen dat de lokale autoriteit een vergunning voor minstens zes maanden zou garanderen. Het was kenmerkend voor deze overeenkomsten dat de lokale autoriteiten na het verlopen van de vergunning een alternatieve tijdelijke huisvesting aanboden.
 - 26 Zie voor een interessant inside-verslag van deze kraak: Clancy Sigal, '144 Piccadilly' in *New Society*, 9 oktober 1969.
 - 27 Verslag in: *The Sunday People*, 15 juni 1975.
 - 28 Afkomstig uit een folder gemaakt door de 'South East London Squatters'; ongedateerd, maar vrijwel zeker van eind jaren zestig.
 - 29 In de Engelse wet is het lokale autoriteiten, onder bepaalde omstandigheden, gebruikmakend van de 'Compulsory Purchase Order' toegestaan huizen en land van de eigenaar te kopen zonder toestemming van de laatste.
 - 30 Afkomstig uit een nieuwsbrief, simpelweg genaamd 'Squatters' Newsheet', gemaakt door krakers in een gebied genaamd Finsbury Park in de Londense gemeente Islington. Ongedateerd, maar waarschijnlijk van 1976 en niet vóór 1975.
 - 31 Soms bezetten krakers bezittingen die beheerd werden door ontwikkelaars en speculanten. Zie voor een interessant verslag van een campagne tegen de bezittingen van een projectontwikkelaar: Nick Wates, *The Battle for Tolmers Square* (Routledge en Kegan Paul: Londen, 1976).

- 32 In de toenmalige Britse wet moesten eigenaars van de panden via het Hof 'bezit' aantonen voordat zij de krakers op legale wijze konden uitzetten. Wanneer de aanvraag succesvol was, vaardigde het Hof een 'Possession Order' uit, inclusief de datum dat het pand ontruimd moest zijn. In de loop van de jaren is deze wet enigszins aangepast (het is nu onder bepaalde omstandigheden eenvoudiger om het bezit op te eisen) maar deze procedure om krakers uit te zetten bestaat nog steeds.
- 33 Afkomstig uit een stuk, midden jaren zeventig geschreven door een anonieme kraker, getiteld: 'London organisation, some thoughts'.
- 34 De Greater London Council (GLC) was tussen 1965 en 1986 het hoogste knooppunt in de lokale bestuurlijke administratieve lichamen van Londen.
- 35 George Tremlett, *Living Cities* (Temple Smith: Londen, 1979).
- 36 Folder gemaakt door Elgin Avenue Squatters; ongedateerd maar zeker geproduceerd vlak na de uitzetting/verhuizing van krakers in de straat, oktober 1975; hoofdletters in origineel.
- 37 Afkomstig uit een nieuwsbrief gemaakt door Villa Road Squatters, getiteld 'Villain' (nr.15) juli 1976.
- 38 Tremlett, *Living Cities*.
- 39 Habermas, 'New Social Movements', 33.
- 40 Cohen, 'Strategy or Identity', 663-716; Kitschelt, 'Social Movements', 13-29.
- 41 Habermas, *The Theory*.
- 42 Informatiebulletin, getiteld: *Squatters Now, Everyone Next*, gemaakt door het adviesbureau voor krakers, ongedateerd.
- 43 Brief aan Mr. Stone, Afdeling Huisvesting van de gemeenteraad van Islington, afkomstig van de bezetters van 31 Hornsey Rise Gardens, 8 december 1975.
- 44 *Squatters Action Council Newsheet*, nr. 8, 30 maart 1976, gemaakt door de Squatters' Action Council, hoofdletters in origineel.
- 45 Offe, 'New Social Movements'; Alberto Melucci, 'The New Social Movements. A Theoretical Approach', *Social Science Information*, jr. 19 (1980) nr 2, 199-226.
- 46 Touraine, *Can We Live Together?*
- 47 Melucci, *Challenging Code*.
- 48 Della Porta en Diani, *Social Movements*.
- 49 Sabin Bieri, 'Contested Places: Squatting and the Construction of 'the Urban' in Swiss Cities' in *GeoJournal* 58 (2002) 207-215.
- 50 Hans Pruijt, 'Is the Institutionalization of Urban Movements Inevitable? A Comparison of the Opportunities for Sustained Squatting in New York and Amsterdam' in *International Journal of Urban and Regional Research*, jr. 27 (2003) nr. 1, 133-157.